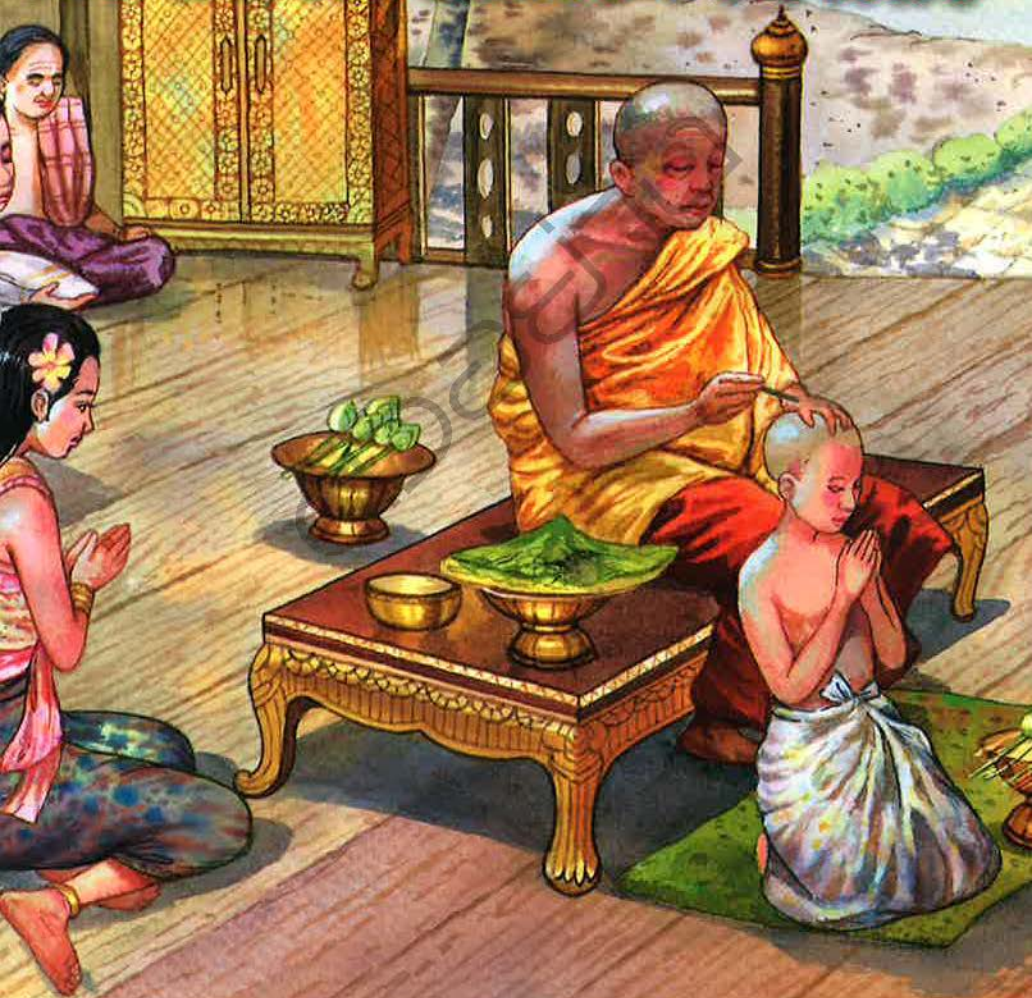

เล่าเรื่องวรรณคดีไทย

MAC
MODERN ACADEMIC CENTER

ขุนช้างขุนแผน ตอนขบสลายแก้วขาวเนตร

มังขวัณ ทองพรหมราช

เล่าเรื่องวรรณคดีไทย ขุนช้างขุนแผน ตอน พลายแก้วบวชเณร

สำหรับ
บุคคลทั่วไป
และนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา
กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย

สาระที่ ๕ : วรรณคดี และวรรณกรรม

มาตรฐาน ท ๕.๑ : เข้าใจและแสดงความคิดเห็น วิเคราะห์วรรณคดีและวรรณกรรม
ไทยอย่างเห็นคุณค่าและนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง

มิ่งขวัญ ทองพรหมราช

เล่าเรื่องวรรณคดีไทย ขุนช้างขุนแผน ตอน พลายแก้วบวชเณร

ภาพปก : สมคิด เจริญสกุลชัยพร

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

มังขวิญญู ทองพรหมราช.

เล่าเรื่องวรรณคดีไทย ขุนช้างขุนแผน ตอน พลายแก้วบวชเณร. -- กรุงเทพฯ :
แม็ค, 2546.

72 หน้า.

1. วรรณคดี -- ประวัติและวิจารณ์. I. ชื่อเรื่อง.

895.9109

ISBN : 974-9612-69-8

สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

บริษัทสงวนลิขสิทธิ์ ห้ามมิให้ผู้ใดนำส่วนหนึ่งส่วนใด หรือตอนหนึ่งตอนใด
ของเนื้อเรื่อง ภาพประกอบและอื่นๆ ที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเล่มนี้ไปทำการคัดลอก
โดยวิธีพิมพ์ดีด เรียงตัว อัดสำเนา ถ่ายฟิล์ม ถ่ายเอกสาร
พิมพ์โดยเครื่องจักร หรือวิธีการอื่นใดเพื่อนำไปแจก จำหน่าย

สงวนลิขสิทธิ์ : ธันวาคม 2546

ราคา 55 บาท

จัดจำหน่ายโดย บริษัท สำนักพิมพ์แม็ค จำกัด

การสั่งซื้อ : ส่งธนาคัตถ์ส่งจ่าย ไปรษณีย์ลาดพร้าว ในนาม อาจารย์พีระ พนาสุคน

9/99 อาคารแม็ค ซอยลาดพร้าว 38 ถนนลาดพร้าว แขวงลาดยาว

เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

โทร. 0-2938-2022-7 แฟกซ์ 0-2938-2028

พิมพ์ที่ บริษัท ทองพูล การพิมพ์ จำกัด

โทร. 0-2509-0308

คำนำ

เสภาเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** เป็นวรรณคดีที่ได้รับการยกย่องจากวรรณคดีสโมสรให้เป็นยอดแห่งกลอนเสภาในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากกระบวนกลอนมีความงดงามในด้านการใช้ถ้อยคำ ภาษาเนื้อเรื่องสนุกสนานชวนติดตาม และได้รับความนิยมจากคนไทยจำนวนมากมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

หากได้ศึกษาเสภาเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** ในเชิงวิเคราะห์ก็จะยังได้รับความรู้ในด้านต่างๆ เช่น ด้านประวัติศาสตร์ ด้านสังคมวิทยา ด้านจิตวิทยา ด้านคุณธรรมและจริยธรรมที่ได้จากพฤติกรรมของตัวละคร ทั้งยังเป็นกระจุกเงาช่วยสะท้อนความดีงามและความเลวร้ายของมนุษย์ เพื่อนำสิ่งดีงามไปปรับหรือประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน อันจะช่วยจรรโลงใจผู้อ่านให้มีความเป็นมนุษย์ ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ และเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมสืบไป

เสภาเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** ตอน พลายแก้วบวชเณร เป็นตอนที่เน้นพฤติกรรมของตัวละครคือพลายแก้วที่ใส่ใจในการศึกษาหาความรู้ด้วยความมุ่งมั่น รวมทั้งพฤติกรรมของตัวละครอื่นที่ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีไทย ดังนั้นตอน พลายแก้วบวชเณร จึงเป็นตอนที่มีคุณค่าควรแก่การศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

บริษัท สำนักพิมพ์แม็ค จำกัด

สารบัญ

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับเสภาเรื่อง ขุนช้างขุนแผน	๓
ผู้แต่ง	๓
ที่มาและความแพร่หลายของเรื่อง	๙
ระยะเวลาที่แต่ง	๑๑
ฉันทลักษณ์	๑๒
วัตถุประสงค์ในการแต่ง	๑๓
เรื่องย่อ	๑๓
วิเคราะห์เสภาเรื่อง ขุนช้างขุนแผน ตอน พลายแก้วบวชเณร	๔๐
การใช้ภาษา	๔๐
การใช้ภาษาที่ทำให้เกิดภาพพจน์	๔๐
การใช้คำที่ทำให้เกิดจินตภาพ	๔๑
ประเพณีและพิธีกรรม	๔๔
ประเพณีและพิธีกรรมการบวชเรียน	๔๕
ประเพณีการทำบุญในวันสงกรานต์	๔๖
ประเพณีการฟังเทศน์มหาชาติ	๔๘
ความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์	๕๔
ความเชื่อในเรื่องความฝัน	๕๗
บุคลิกของตัวละคร	๕๙
นางทองประศรี หญิงผู้เป็นได้ทั้งพ่อและแม่	๕๙
เณรแก้วผู้มีความมุ่งมั่นในการไฝ่หาความรู้	๖๑

ข้อคิดและคุณธรรมที่ได้จากตัวละคร

๖๖

ความมุ่งมั่นและความตั้งใจจริง

๖๖

ความขยันหมั่นเพียร

๖๗

การฟังธรรมตามกาล

๖๗

บรรณานุกรม

๖๘

ตัวอย่าง

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับเสภา

เรื่อง ขุนช้างขุนแผน

ผู้แต่ง

เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนฉบับที่จัดพิมพ์แพร่หลายในปัจจุบัน เป็นฉบับที่ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และพระราชวงศ์เธอ กรมหมื่นกวีพจน์สุปรีชา ร่วมกันตรวจชำระขึ้นจากบทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ซึ่งมีอยู่หลายสำนวน ได้แก่ สำนวนที่ได้มาจากในพระบรมมหาราชวัง ซึ่งเป็นฝีมือเขียนของอาลักษณ์ในรัชกาลที่ ๓ สำนวนที่ได้จากสมเด็จพระยาบรมมหาพิชัยญาติ ฝีมือเขียนในรัชกาลที่ ๔ สำนวนหลวงในรัชกาลที่ ๕ และสำนวนของสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ฝีมือเขียนในรัชกาลที่ ๕ ซึ่งสำนวนกลอนทั้งสี่สำนวนมีความแตกต่างกัน นอกจากนี้ยังได้นำบทเสภาปลีก ซึ่งมีอยู่ในสมัยนั้นมาอีกหลายตอน ทั้งที่เป็นของกวีที่แต่งแต่ก่อน บางตอนแทรกเรื่องเข้าไปใหม่ บางตอนตัดความในเสภาเดิมไปขยาย ดังนั้นจึงรวบรวมใหม่โดยนำสำนวนชิ้นแรกกับสำนวนชิ้นหลังมาตัดต่อเติมเสริมแต่งเสียใหม่ แล้วจึงจัดพิมพ์เป็นเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ ในปี พ.ศ. ๒๔๖๐ ซึ่งเสาวลักษณ์ อนันตศานต์ (๒๕๑๓) ได้รวบรวมและสันนิษฐานเกี่ยวกับผู้แต่งตอนต่างๆ ในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ดังนี้

- ตอนที่ ๔ พลายแก้วเป็นคู่กับนางพิม รัชกาลที่ ๒
- ตอนที่ ๕ ขุนช้างขอนางพิม รัชกาลที่ ๒
- ตอนที่ ๑๓ วันทองหึงลาวทอง รัชกาลที่ ๒ (สันนิษฐาน)
- ตอนที่ ๑๖ กำเนิดกุมารทอง ครูแจ้ง

ตอนที่ ๑๓ ขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้างได้นางแก้วกิริยา รัชกาลที่ ๒

ตอนที่ ๑๔ ขุนแผนพานางวันทองหนี รัชกาลที่ ๒

ตอนที่ ๒๐ ขุนช้างฟ้องว่าขุนแผนเป็นกบฏ รัชกาลที่ ๓ (กาญจนาค-
พันธุ์สันนิษฐานว่าแต่งในราว พ.ศ. ๒๓๖๑ - ๒๓๖๒)

ตอนที่ ๒๓ ขุนแผนติดคุก (กาญจนาคพันธุ์สันนิษฐานว่าเป็นพระนิพนธ์
ของกรมหมื่นคักติพลเสพ)

ตอนที่ ๒๔ กำเนิดพลายงาม สุนทรภู่

ตอนที่ ๒๕ เจ้าล้านช้างถวายนางสร้อยทองแด่พระพันวษา ลำนวนเก่า
ก่อนรัชกาลที่ ๒

ตอนที่ ๒๘ พลายงามได้นางศรีมาลา (มีสามลำนวน ช่วงต้นเป็นลำนวน
เก่า ช่วงกลางเป็นลำนวนที่ช่วยแต่งในหอพระสมุดวชิรญาณ และช่วงท้ายเป็น
ลำนวนครูแจ้ง)

ตอนที่ ๒๙ ขุนแผนแก้พระทัยน้ำ ครูแจ้ง

ตอนที่ ๓๐ ขุนแผน พลายงามจับพระเจ้าเชียงใหม่ ครูแจ้ง

ตอนที่ ๓๑ ขุนแผน พลายงามยกทัพกลับ ครูแจ้ง

ตอนที่ ๓๒ ถวายนางสร้อยทองสร้อยฟ้า (เป็นบทเดิม ครูแจ้งแต่งเพิ่ม
เล็กน้อย)

ตอนที่ ๓๔ ขุนช้างเป็นโทษ (กาญจนาคพันธุ์สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นพระ
นิพนธ์ของกรมหมื่นคักติพลเสพ)

ตอนที่ ๓๘ พระไวยถูกเสน่ห์ เป็นบทเดิม

ตอนที่ ๓๙ ขุนแผนส่องกระจก เป็นบทเดิม

ตอนที่ ๔๐ พระไวยแตกทัพ เป็นบทเดิม

ตอนที่ ๔๑ พลายชุมพลจับเสน่ห์ เป็นบทเดิม

ตอนที่ ๔๒ ศรีมาลาลุยไฟ เป็นบทเดิม

ตอนที่ ๔๓ จระเข้เถรवाद (เป็นบทแต่งแทรกในสมัยรัชกาลที่ ๒)

ที่มาและความแพร่หลายของเรื่อง

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่า เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนมีเค้าว่าเป็นเรื่องจริงที่เกิดขึ้นระหว่าง พ.ศ. ๒๐๓๔ - ๒๐๓๗ ในรัชสมัยของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ แห่งกรุงศรีอยุธยา และกลายเป็นนิทานพื้นบ้านเล่าสืบต่อกันมาเป็นเวลาหลายร้อยปีก่อนที่จะมีการนำมาแต่งเป็นกลอนเสภาในภายหลัง

สุจิตต์ วงษ์เทศ (๒๕๔๒) ได้ศึกษาเรื่องขุนช้างขุนแผนเพิ่มเติมจากเอกสารโบราณหลายแห่ง โดยเฉพาะชื่อ “ขุนแผน” นั้นเป็นชื่อที่พยายแก้วได้รับพระราชทานจากพระพันวษาหลังจากพยายแก้วตีเมืองเชียงทองได้ คำว่า “แผน” จึงน่าจะกลายเสียงมาจากคำว่า “ถ่าน” ซึ่งน่าจะหมายถึง “ผีฟ้า” ของกลุ่มตระกูลไทย-ลาวมาแต่ยุคดึกดำบรรพ์ นอกจากนี้ คำว่า “ขุนแผน” ยังไปปรากฏในโองการแข่งน้ำสมัยก่อนกรุงศรีอยุธยา โดยเรียก “พระพรหม” ว่า “ขุนแผน” ซึ่งหมายถึงผู้สร้างโลก

ดังนั้นการตั้งชื่อตัวละครว่า “ขุนแผน” จึงไม่ใช่เรื่องบังเอิญ แต่เป็นเจตนาที่จะยกย่องตัวละครตัวนี้ให้ยิ่งใหญ่ ซึ่งสุจิตต์ วงษ์เทศ ยังได้กล่าวอ้างถึงคำให้การชาวกรุงเก่า (แปลจากฉบับหลวงที่ได้มาจากเมืองพม่า) จารึกสุโขทัยหลักที่ ๒ (จารึกวัดศรีชุม) สรุปได้ว่า ขุนแผนนั้นได้รับการยกย่องให้อยู่ในฐานะสูงมาก เพราะแม้แต่ดาบฟ้าพื้นของขุนแผนซึ่งขุนแผนในวัยชราได้พูลถวาย สมเด็จพระพันวษาก็ยังได้รับการอัญเชิญตามเสด็จคู่กับพระแสงขรรค์ไชยศรี โดยพระราชทานนามว่า “พระแสงปราบศัตรู” นั้นย่อมแสดงว่าเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนไม่ใช่นิทานธรรมดา แต่ในสมัยก่อนน่าจะเป็นนิทานศักดิ์สิทธิ์ นอกจากนี้ สุจิตต์ วงษ์เทศ ยังได้สืบค้นหลักฐานเพื่อยืนยันว่าเรื่องขุนช้างขุนแผนไม่ใช่เรื่องจริงแต่เป็นนิทาน ซึ่งต่อมาภายหลังมีผู้แต่งเติมเสริมต่อให้เรื่องราวมีชีวิตชีวาสมจริงจนอ่านแล้วเหมือนเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริงในประวัติศาสตร์ไทย

เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน เป็นเสภาเพียงเรื่องเดียวที่นิยมใช้ขับกันในงานประเพณีต่างๆ เช่น งานโกนจุก เนื่องจากเป็นนิทานที่ชาวกรุงเก่าชื่นชอบ เพราะเป็นเรื่องสนุก จีบใจ และเชื่อว่าเป็นเรื่องจริง

ในสมัยก่อนนั้น การขับเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนน่าจะขับเป็นบทๆ หรือเป็นตอนๆ สลับกับการเล่า บทใดที่จำได้แล้วก็ไม่จำเป็นต้องดูหรืออ่านบทอีก ประกอบกับเป็นของหวงที่ปกปิดกัน จึงทำให้เสภาสำนวนกรุงเก่าไม่เหลือในรูปแบบของลายลักษณ์ แต่คงเหลือไว้ในความทรงจำเท่านั้น

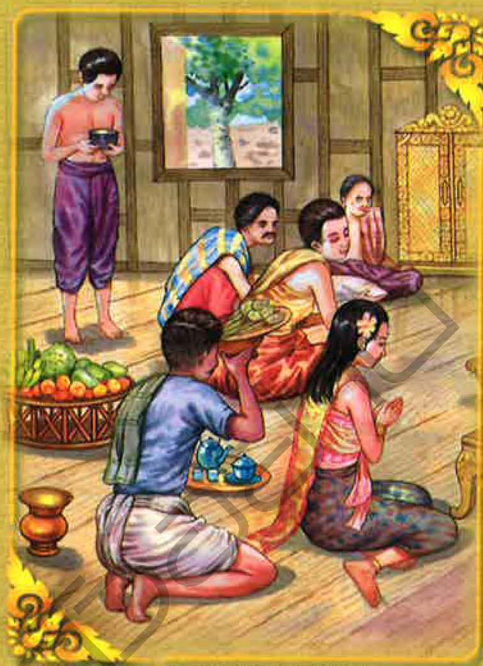
ต่อมาจึงมีการชำระและแต่งเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนขึ้นใหม่ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

การรวมบทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนครั้งแรกมีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีเพียง ๓๘ เล่มสมุดไทย คือตั้งแต่เริ่มต้นเรื่องจนถึงตอนขับนางสร้อยฟ้ากลับไปเชียงใหม่ ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการแต่งเพิ่มอีก ๔ เล่มสมุดไทย โดยมีตอนปลายเพชรพลายบัวรวมอยู่ด้วย จึงรวมบทเสภาทั้งเก่าและใหม่เป็น ๔๒ เล่มสมุดไทย

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หมอสมิธได้จัดพิมพ์บทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนเป็นครั้งแรก เมื่อปีวอก จุลศักราช ๑๒๓๔ หรือ พ.ศ. ๒๔๑๕ ส่งผลให้คนขับเสภาสำนวนกรุงเก่าเหลือน้อยลง เนื่องจากหันมาขับเสภาสำนวนหลวงแทน เพราะสามารถหาซื้อบทเสภาสำนวนหลวงได้ง่าย

ภายหลังสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และพระราชวงศ์เธอ กรมหมื่นกวีพจน์สุปรีชา ได้ร่วมกันตรวจชำระบทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนที่หลงเหลืออยู่หลายสำนวน แล้วจัดพิมพ์ขึ้นใหม่เป็นฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ ในปี พ.ศ. ๒๔๖๐ รวมทั้งสิ้น ๔๓ ตอน

ความแพร่หลายของเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนนั้น นอกจากจะจัดพิมพ์

เล่าเรื่องวรรณคดีไทย
ขุนช้างขุนแผน
ตอนพลายแก้วบวชเณร

5359004100

MAC
modern academic centre

MACeducation.com
Your Education Online
www.MACeducation.com

สัญลักษณ์แห่งคุณภาพทางวิชาการ

ISBN 974-9612-69-8

9 789749 612699

ราคา 55 บาท